

Declarasion univarsale de i deriti umani

Preànbolo

Considarà che el reconosimento de la dinjità inerente a tuti i membri de la fameja umana e de i só deriti, companji e inalienàbili, el costituise el fondamento de la libartà, de la justisia e de la paze inte'l mondo;

Considarà che el desconosimento e el despreso de i deriti umani i ga portà a ati de barbarità che i ofende la cosienza de l'umanità, e che el rivar de un mondo ndove che i èsari umani i gode de la libartà de parola e de credo e de la libartà da la paura e da'l bezonjo el ze stà proclamà cofà la pì alta aspirasion de l'omo;

Considarà ch'A ze indespensàbile che i deriti umani i sie protezesti da norme zurìdeghe, se A se vołe evitar che l'omo el sie costreto a recórar, cofà ùltima istansa, a la rebelion contro de la tirania e l'opresion;

Considarà ch'A ze indespensàbile promóvar el dezvilupo de rapporti da amighi intrà Nasion;

Considarà che i pòpoli de le Nasion Unìe i ga reafermà inte la Carta la só fede inte i deriti umani fundamentali, inte la dinjità e inte'l valor de la parsona umana, inte l'eguajansa de i deriti de l'omo e de la dona, e i ga desizo de promóvar el progresso sosiale e un mejo tenor de vita in na pì granda libartà;

Considarà che i Stati membri i se ga inpenjà a perseguir, in cooarasion co le Nasion Unìe, el respeto e l'osarvansa univarsale de i deriti umani e de le libartà fundamentale;

Considarà che na consesion comun de 'sti deriti e de 'ste libartà la ze de la màsima inportansa par la piena realizasion de 'sti inpenji;

L'asemblèa zenarale

la proclama

'sta declarasion cofà ideale comun par tuti i pòpoli e le nasion, a'l fin che onji parsona e onji partision de la sossietà le gapie da mirar, tenjendo 'sta Declarasion senpre inamente, a promóvar co l'insenjamento e l'educasion a'l respeto de 'sti deriti e de 'ste libartà e traverso de misure progresive, nasionale e internasionale, par seguràrghe reconosimento e osarvansa efetive, tanto par i pòpoli de i Stati Membri par primi, che par i pòpoli che i ze soto só jurizdision.

Artìgoło 1

Tuti i èsari umani i nase libari e companji par dinjità e deriti. I ze dotài de rajon e de cosienza e i ga da comportarse intrà de łori co spìrito de fradełi.

Artìgoło 2

A onjun A ghe speta tuti i deriti e tute le libartà presentài inte 'sta Declarasion, senza nesuna distinsion, cofà de rasa, de color, de seso, de lengua, de relijon, de opinion polìtega o de altra sorte, de orìzene nasionale o sosiale, de richesa, de nàsita o de altra condision.

Oltratuto, nesuna distinsion la sarà fata drio el status polìtego, zurìdego o

internazionale de' l paeze o de' l territorio da ndo' che na parsona la vien, che'l sia indipendente, o soto amministrazion delegà, o mìa autònomo, o sojeto a limitasion de sovranità, cuala che la sipie.

Artìgoło 3

Onjun el ga el derito a la vita, a la libartà e a la segurità de la só parsona.

Artìgoło 4

Nesun el podarà èsar tenjù da sciavo o da servo; la sciavitù e el marcà de sciavi i sarà proibii in tute le maniere.

Artìgoło 5

Nesun el podarà èsar meso soto tortura o a tratamenti o punision crudele, dezumane o dezgradante.

Artìgoło 6

Onjun el ga el derito, dapartuto, a'l reconosimento de la só parsonalità zuridega.

Artìgoło 7

Tuti cuanti i ze conpanji davanti a la leze e i ga el derito, senza nesuna discriminasion, a la stesa protesion da parte de la leze. Tuti cuanti i ga derito a na stesa protesion contro de onji discriminasion che la ghe vaga contro a 'sta Declarasion, e cusì anca par onji istigasion a 'sta dita discriminasion.

Artìgoło 8

Onjun el ga el derito a na efetiva posibilità de ricorso a tribunali conpetenti, contro de ati che no i rispeta i só deriti fondamentali reconosù da la costitusion o da la leze.

Artìgoło 9

Nesun el podarà èsar arestà, inprezonà o ezilià par arbitrio.

Artìgoło 10

Onjun el ga el derito, in condision conpanja par tuti, a na udiensa justa e pùblega davanti de un tribunale indipendente e inparsiale, par la detarminasion de i só deriti, de i só doveri e anca de onji acuzasion criminale contro de lu.

Artìgoło 11

Onji parsona acuzà de un crìmene la ze considerà inosente fin che la só colpa la sia stà provà par via legale inte un proseso pùblego ndo' che la gapia vùo tute le garansie che le ghe vole par la só defension.

Nesun el sarà condanà par un conportamento de comision o de omision che, inte'l momento de'l fato, no'l fuse considerà crìmene drio el derito interno o drio el derito internazionale. Isteso, nesuna pena la podarà èsar sentensià che la sipie superior a cuela che la jera prevista inte'l momento de la comision de'l crìmene.

Artìgoło 12

Nesun el gavarà da subir intarfarense arbitrarie inte la só vita privà, inte la só fameja, inte la só caza, inte la só corespondensa, e njanca da védare ofendesti el só onor e la só reputasion. Onjun el ga el derito de èsar tutelà da la leze contro de 'ste intarfarense o ofeze.

Artìgoło 13

Onjun el ga el derito a la libartà de móvarse e de abitar rento i confini de onji Stato.

Onjun el ga el derito de ndar via da onji paeze, fuse anca el suo, come anca de retornar a'l só paeze.

Artìgoło 14

Onjun el ga el derito de cercar e de gòdar, rento de altri paezi, de azilo da le persecusion.

'Sto derito no'l podarà èsar invocà cuando che la parsona la sia par vero resercà par crìmeni mìa politeghi o par asion contro i fini e i prinsipi de le Nasion Unìe.

Artìgoło 15

Onjun el ga derito a na nasionaltà.

A nesun A podarà èsarghe cavà par arbitrio la só nasionaltà e njanca el derito de muarla.

Artìgoło 16

Òmani e fémane òtemi i ga el derito de maridarse e de fondar na fameja, senza limitasion de rasa, nasionaltà o relijon. I ga deriti conpanji revardo a'l matrimonio, durando el matrimonio e inte l'ato de la só desolusion.

El matrimonio el podarà èsar fato soło che co'l libaro e pien consentir de i spozi promesi.

La fameja la ze el nucleo naturale e fondamentale de la sosietà e la ga el derito a èsar protejesta da la sosietà e da'l Stato.

Artìgoło 17

Onjun el ga el derito de aver na propietà sua parsonale o in comun co altri.

Nesun el podarà èsar deprivà de la só propietà par arbitrio.

Artìgoło 18

Onjun el ga el derito a la libartà de pensier, de cosienza e de relijon; 'sto derito el ciapa rento anca la libartà de muar relijon o credensa, e la libartà de manifestar, izoladamente o in comun, in pùblego e in privà, la propia relijon o la propia credensa inte l'insenjar, inte'l prategar, inte'l culto e inte l'osarvansa de i riti.

Artìgoło 19

Onjun el ga el derito a la libartà de opinion e de espresion, ciapà rento anca el derito de no èsar molestà par la só opinion, e cuelo de cercar, otènjär e devulgar informasion e idèe co onji mezo e senza revardo par i confini.

Artìgoło 20

Onjun el ga el derito a ła libartà de reunion e de asosiasion pasifega.

Nesun el pol èsar costrenzesto a far parte de na asosiasion.

Artìgoło 21

Onjun el ga el derito de partesipar a'l governo de'l só paeze, sia par direto che par traverso de raprezentanti libaramente sielti.

Onjun el ga el derito de intrar a l'impiego pùblego de'l só paeze in condision conpanje par tuti.

Ła vołontà popolar ła ze el fondamento de l'autorità de'l governo; 'sta vołontà ła ga da ndar estarnà par traverso de ełesion pariòdeghe e vere, fate co'l voto univarsale, conpanjo e segreto, o drio na prosedura de tenor gualivo de libara votasion.

Artìgoło 22

Onjun, sendo membro de ła sosietà, el ga el derito a ła segurità sosiale, e anca a ła realizasion par traverso de'l sforzo nasionale e de ła coopearasion intarnasionale e in ligo co l'organizasion e le resorse de onji Stato, de i deriti econòmeghi, sociali e culturali indespensàbili par ła só dinjità e a'l dezvilupo libaro de ła só parsonalità.

Artìgoło 23

Onjun el ga derito al łavoro, a ła libara sielta de'l posto de impiego, a condision de łavoro juste e asetàbile e a ła protesion contra ła dezocupasion.

Onjun el ga, senza discriminasion, el derito a na retribusion conpanja par el medèzemo łao.

Onjun che'l łao el ga derito a na remunerasion justa e co sodisfasion che ła ghe segure a lu medèzemo e a ła só fameja de poder vivar co dinjità umana e integrà, se ocor, da altri mezi de protesion sosiale.

Onjun el ga derito de fondar sindacati e de farghe adezion par ła defension de i só intaresi.

Artìgoło 24

Onjun el ga el derito de sponzar e de straviarse, ciapà rento donca anca na limitasion rasonale de le ore de łao e ferie pariòdeghe pagàe.

Artìgoło 25

Onjun el ga el derito a un tenor de vita che'l baste a garantir ła salute e el ben èsar suo e de ła só fameja, co ocio partegołar par ła nutrision, el vestir, ła caza, e le cure mèdeghe e i servisi sociali che i ocor; e el ga el derito a ła segurità in cazo de dezocupasion, malatìa, invalidità, vedovansa, ansianità o par onji altro cazo de pèrdita de i mezi de susistensa par sircostanse independenti da ła só vołontà.

Ła maternità e ła infansia le ga el derito a cure e asistense speciale. Tuti i putehi, nasesti inte'l matrimonio o fora, i ga da gòdar de ła stesa protesion sosiale.

Artìgoło 26

Onjun el ga el derito a l'istrusion. L'istrusion la ga da èsar gratis almanco par cueło che'l revarda le clase elementar e fundamentale. L'istrusion elementar la ga da èsar de òbligo. L'istrusion tècnega e profesionale la ga da èsarghe mesa a la despozision de tuti e l'istrusion suparior la ga da èsar gualiva e a la portada de tuti drio el mèrito.

L'istrusion la ga da èsar inderisà a'l dezvelupo pien de la parsonalità umana e a'l renforso de'l respeto de i deriti umani e de le libartà fundamentale. La ga da promóvar la comprension, la tolaransa, la amighità intrà de tute le Nasion, i grupi rasiali e relijozi, e la ga da jovarghe a l'òpara de le Nasion Unìe par el mantenjimento de la paze.

I zenidori i ga el derito de priorità inte la sielta de'l tipo de istrusion da darghe a i só fioi.

Artìgoło 27

Onjun el ga el derito de ciapar parte libaramente a la vita culturale de la comunità, de gòdar de le arte e de partesipar a'l progreso sientifego e a i só benefisi.

Onjun el ga derito a la protesion de i intaresi morali e matariali che i vien da onji produzion sientifega, letararia e artistega che'l gapia realizà.

Artìgoło 28

Onjun el ga el derito a un òrdene sosiale e internasionale ndo' che i deriti e le libartà presentài inte 'sta Declarasion i pose èsar realizài in pien.

Artìgoło 29

Onjun el ga serti òblighi verso de la comunità, che là solo la só parsonalità la cata posibile el só dezvilupo libaro e pien.

Inte l'ezersitar de i só deriti e de le só libartà, onjun el pol catarse de fronte solo che chele limitasion che le ze stabiłe da la leze par segurar el reconosimento e el respeto de i deriti e de le libartà de i altri e par sodisfar le nesesità juste de la morale, de l'òrdene pùblego e de'l ben èsar zenarale inte na società democràtega.

'Sti deriti e 'ste libartà no i pol, inte nesuna maniera, èsar ezersitài in contrasto co i fini e i prensipi de le Nasion Unìe.

Artìgoło 30

Njente rento de 'sta Declarasion el pol èsar intarpretà inte'l senso de conportar un derito de un Stato, grupo o parsona ch'A se voje, de ezersitar na attività o de conspir un ato mirà a la destrusion de calchedun de i deriti e de le libartà cusì declarài.